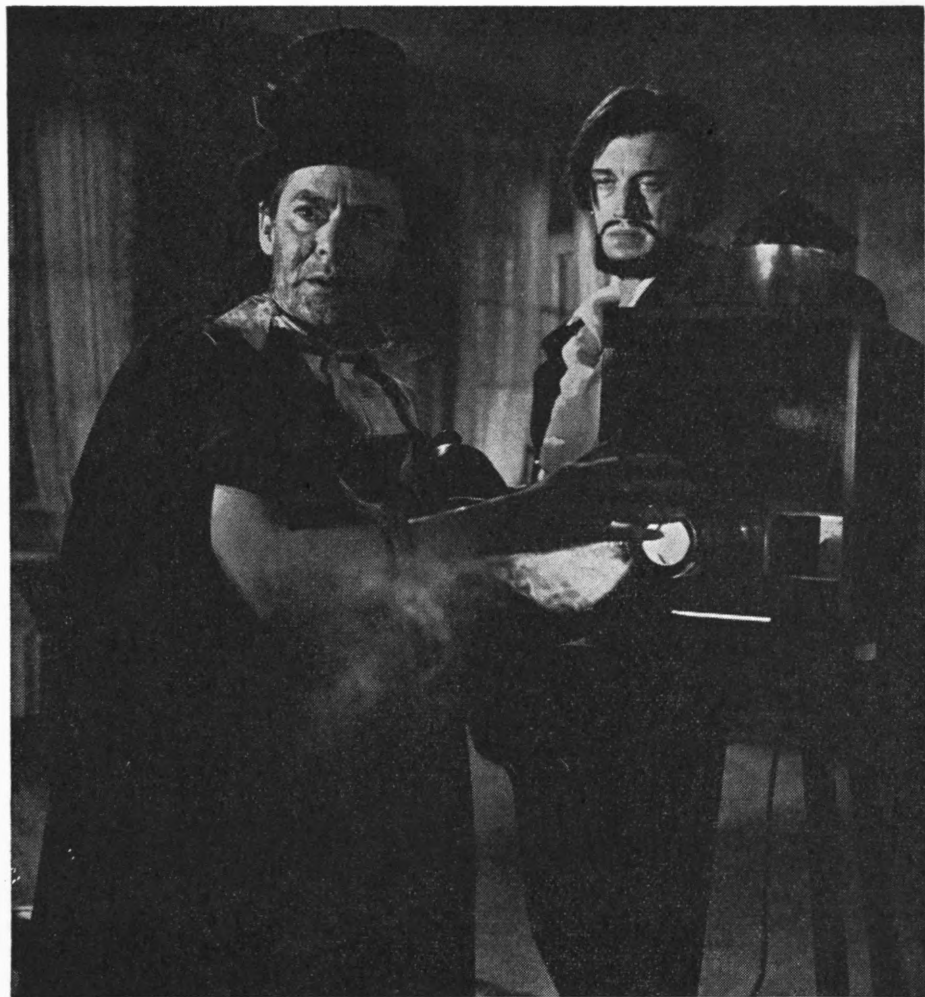

De svenske forfattere og akademikere har som regel mere sans for film end deres danske kolleger. Man sammenligne f. eks. Per Langes Chaplin-essay i „Ved Musikkens Tærskel“ med de Chaplin-kronikker, Uppsala-professoren Ingemar Hedenius for nogle år siden skrev, eller professor K. E. Lögstrups filmbetragtninger med denne artikel om Ingmar Bergmans „Ansiktet“ af en anden Uppsala-professor, Stig Wikander.

magiker

„Ansiktet“: Til venstre Lars Ekborg som Simson og til højre Max von Sydow som Vogler, der i denne scene endnu bærer Kristusmasken.

eller frelser? *Af Stig Wikander*

Ingmar Bergmans sidste film, „Ansigtet“, har fået en blandet kritik, og man har sagt, at den er uklar og forvirret, samtidig med at man har fremhævet dens rent „filmiske“ fortrin. Dette er højst besynderligt, for hvad man end kan mene om „Ansigtet“, så er den hverken forvirret, uklar eller gådefuld. Både hvad idé og form angår er den entydig og klar. Den er en af vore mest bemærkelsesværdige religiøst inspirerede film.

Hovedpersonen er en magiker med et besynderligt udseende og en fascinerende optræden. Han farter rundt i verden, gør tegn og underlige gerninger, helbreder syge, fremmaner ånder og foretager sig i øvrigt alt det, en ægte profet er i stand til. Men i Stockholm møder den kontinentale æventyrer hård modstand. Det er først og fremmest medicinalråden Vergéus, som støttet bravt af den verdslige øvrighed – i politimester Starbecks skikkelse – modsætter sig hans optræden og vil gendrive hans teorier om „animalsk magnetisme“, som man dengang bl. a. kaldte meget der nu rubriceres under begreberne hypnose og suggestion.

Disse to mødes og udkæmper en dyst der omfatter diskussioner og eksperimenter. Magikeren stilles på en hård prøve, og nogle af hans kunster afsløres som humbug. Så meget stærkere virker det, som han virkelig udretter ved hjælp af sine hypnotiske kræfter. Mest effektivt optræder Vogler over for en mand, der udsættes for en ganske ukompliceret form for hypnotisk påvirkning – en form, der er meget almindelig i dag – bitten Antonsson kan ikke tilgive magikeren, at denne har fået magt over hans muskler. Han var for resten blevet lokket til at spille en rolle som bøddel, og han tror, at han spiller den med bravour, da han under en seance får mulighed for at tage kværlertag på magikeren.

Man tror, at magikeren er død. Men det viser sig, at han kun tilsynladende er død, og at et rigtigt lig er blevet lagt ind i hans ligklæde. Han kan altså atter tage kampen op mod sin fjende medicinalråden, i rollens udformning en kostelig repræsentant for skråsikker og snæversynet lægevidenskab. Men da magikeren vil sejre for enhver pris, og så hurtigt som muligt, må alle midler tages i brug, også tricks og bluff. Men da går det galt. Troldmanden gør fiasko og må retirere. Ja, han må fornedre sig så dybt, at han må tigge sin modstander om penge til at kunne rejse bort – en uhørt ydmygelse for en magiens mester i den store stil. Med sin fjendes foragteligt tilkastede småpenge i lommen løber han demaskeret og smudsig ned til den vogn han rejser omkring i.

Men solen bryder frem. Og samtidig ankommer i fuldt firspring en udsending fra kongeslottet med et brev til politimesteren, som netop troede, at han definitivt var blevet fri for charlatanen. I det kongelige brev, som han må læse op for hele selskabet, indbydes til alles umådelige forbløffelse magikeren med navns og titels nævnelse til at komme op på slottet og hædre kongehuset med en seance.

– Hvem er De egentlig, doktor Vogler, må politimesteren spørge i sin enfoldighed. Det spørgsmål behøver på dette tidspunkt ingen af tilskuerne at stille. Svaret er soleklart, da brevet med kongens segl ankommer, hvis man ikke allerede har forstået meningen med filmen.

Hovedpersonen, doktor Albert Emanuel Vogler, har et umiskendeligt Kristusansigt. Hans første handling i filmen er at optræde som den barmhjertige samaritan. Men meget hurtigt erfarer man, at hans Kristusfysiognomi er en maske, og at hans vigtigste assistent, den soigneerede unge mand, som tolker den stumme magikers tanker i ord, er en kvinde, der er for-

klædt som mand. Deres roller er også i andre henseender svindel, for magikeren er i virkeligheden slet ikke stum. Hans foregivne stumhed er et af de mange tricks, som de omkringreisende mirakelmagere benytter for at virke mystiske og imponere.

Bestandigt masker og camouflager i stedet for sandhed – det indtryk får man. Her finder man vel på det psykologiske plan meget af Ingmar Bergmans desillusionerede syn på kunstnerens og skuespillerens indsats. Men psykologiseren er aldrig i sig selv kunst. Det som giver det bizarre maskespil mening er en urgammel religiøs erkendelse: At masken er noget andet og mere end dens tilfældige bærer. *Persona* betyder netop maske, og det er kun den maskerede, den som gud eller heros maskerede, som bliver en virkelig „personlighed“ og noget andet end den menneskelige vrimmel af lige-gyldige robotskikkelser. En ældgammel visdom, der naturligvis står i direkte modsætning til al moderne tale om „ægthed“, personlighed, individualitet som interessante eller som overhovedet de eneste værdige former for menneskeligt liv og virke.

Men hvilken „personlighed“ er det doktor Vogler giver udtryk for eller forsøger at give udtryk for? Han er ikke Kristus; han bærer en Kristusmaske. Det behøver ikke at stå for en falsk frelser. Det står for en gnostisk frelser.

Den oldkristne litteratur har sælsomme ting at berette om mødet mellem apostlen Peter og Simon Magikeren. Kejser Nero var opmand, og mødet forløb omtrent som mødet mellem medicinalråd Vergéus og doktor Vogler i nærværelse af politimester Starbeck, en Nero i lillebyformat. Ganske vist er der den forskel, at Simon Magikerens historie kun er blevet skrevet af hans dødsfjender, medens filmforfatteren tydeligvis har meget til overs for doktor Vogler. Men selv Simon skal have mistet sin troldkraft i nærværelse af Sankt Peter på lignende måde som Vogler mister sin hypnotiske kraft foran den ikke helt så hellige medicinalråd. De to oldkristne forfattere betvivler vel ikke Simons overnaturlige evner, men de hævder, at de kun fungerer, når Peters hvide magi ikke er nærværende og derfor ikke kan tilintetgøre den sorte. Simon giver en vædder menneskelig skikkelse og lader den halshugge i sit sted for senere at træde frem igen, tilsyne-

ladende opstanden fra de døde – Bergman har dygtigt udnyttet den antikke mirakelberetning i den omtalte scene med magikeren, der tilsyneladende er blevet kvalt.

Den skønne kvinde, der følger magikeren Vogler – ligesom Helena fulgte Simon Magus – er også et lån fra den gamle legende.

Punkt for punkt er altså lighederne mellem de to beretninger slående, selv om vi følger den kirkelige version af historien om Simon Magus.

Endnu tydeligere bliver slægtskabet, hvis vi forsøger at anskue og vurdere de to magikere positivt, som en antik gnostiker ville have gjort det.

Da er det jo indlysende, at den Højeste Guds Udsending må være stum: den totale tavshed er den ukendte, overjordiske guds karakteristikum. Hans søn og udsending er eet med ham og er derfor også stum. Men ved sin side har han Visdommen, som fører ordet for ham – hun har kvindeligt skikkelse og er af overjordisk skønhed. Derfor må Simon optræde med sin Helena og Vogler med sin Manda.

Men hvordan går det senere med Gudens Søn og Udsending? Han bliver misforstået, og han drages selv ind i fejltagelser og forsyndelser. Han mister i materiens lænker bevidstheden om sin oprindelse og sin mission – at frelse verden – og hengiver sig til denne verdens gøgl. Her falder hans tragedie sammen med kunstnerens, her står vejen åben for den modernisering af de gamle motiver, som så stærkt har fristet og inspireret forfatteren.

Dette forfængelige liv drager Udsendingen ind i skammen, får ham til at lide nederlag i den åndelige kraftprøve med det kortsynede, men nervestærke virkelighedsmenneske. Det er ikke psykologisk utroværdigt. Med den sædvanlige realistiske indstilling kunne vel både en forfatter og tilskuerne acceptere en slutning, i hvilken den afslørede „magnetisør“ må sluge sit nederlag og rejse bort i regnskyllet.

Men da var der blot blevet optaget en halvgod skrækfilm, ikke et kunstværk med de mystiske urbilleders faste struktur. Forfatterinstruktøren ved bedre. Han kender sin religionshistorie. Efter at Kongesønnen, Udsendingen, er blevet fornedret så dybt som muligt kommer omslaget. Da kommer, siger gnostikeren, Brevet, det Kongelige Brev fra verden uden for vor virkelighed, og meddeler Kongens vilje:

Vogler bliver forført. Til venstre Toivo Pawlo som politimester Starbeck, til højre Erland Josephson som konsul Egerman.

at hans søn skal rejse sig igen og indsættes i sin faders herlighed. Ved denne ubegribelige nåde, der er ubegribelig som enhver form for kåring, synker alle jordiske beregninger, alle snu politiintriger, sammen som aske. Kongesønnen bestiger sin trone – eller, i halvrealistisk filmstil, gøgler-magikerne kører under militær eskorte op til det kongelige slot.

Sådan gik det naturligvis ikke til i Oskar I's Stockholm. Men Ingmar Bergman har med sikker intuition valgt et milieu, der er mindre utroværdigt end mangt et andet milieu, til sin modernisering af de urgamle mytiske motiver, som må aktualiseres for hver generation og derfor også moderniseres. Han er standset ved 1840'ernes milieu, i Sverige som andre steder en tid, i hvilken magisk Faust-romantik brødes med frisk og frejdig naturvidenskab og posi-

tivisme, som da Vogler brødes med Vergéus. Det var på sin vis gnosticisomens årti, i hvilket antikkens dualisme med sælsom styrke meldte sig igen og fængslede sindene. I Tyskland levede de metafysiske mystagoger højt på den antikke gnosis' arv. Og var det ikke netop i 1840'ernes London, at doktor Jekyll, en mindre idealistisk indstillet kollega af doktor Vogler, foretog sine mærkelige eksperimenter? En del har vel „Ansiktet“s forfatter også lært af den svenske Faust, som dengang i levende live vandrede omkring på Stockholms gader, regimentspræsten C. J. L. *Almquist*, en af de få, som virkelig gennemtænkte og praktiserede gnosticisomens ideer – til berigelse for sin digtning og til ulykke for sig selv.

For i virkeligheden får vi jo så sjældent det brev med kongens segl ...